

Cornelis Hartsen, roepnaam Cees, is te Amsterdam geboren op 23 januari 1823 in een zeer gefortuneerde, doopsgezinde familie. De eerste generatie, Jacob Hartsen te Antwerpen, week om geloofsredenen uit naar Goch, waar hij in 1570 ouderling was van de gereformeerde vluchtelingengemeente. Zijn zoon Anselmus Hartsen trouwde met een dochter van de befaamde leraar van de Waterlandse gemeente te Amsterdam, Cornelis Anslo (1592-1646), en sindsdien is de familie doopsgezind. De ouders van Cees waren Pieter Hartsen, koopman en assuradeur te Amsterdam, lid van de gemeenteraad en van de Provinciale Staten van Holland, in 1841 opgenomen in de Nedelandse adel, en Maria Hodson, dochter van de eerste president-directeur van De Nederlandsche Bank. Cees werd naar een prestigieuze kostschool gestuurd en ontving zijn vorming tot koopman via buitenlandse stages bij gerenommeerde handelshuizen. Hij trouwde in 1850 met Sara van Lennep (1825-1899), dochter van de dichter en politicus Jacob van Lennep. Het werd een gemengd huwelijk: Sara was Nederlands hervormd en hun kinderen werden in deze geloofsleer opgevoed. Cees Hartsen was in 1858-1863, 1868-1872 en 1867-1882 diaken van de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam, Sara van Lennep maakte legaten voor gereformeerde liefdadige doelen. In haar werkkring zou een doopsgezinde geloofsovertuiging vermoedelijk op bezwaren zijn gestoten: zij was sinds 1868 *dame du palais* bij koningin Sophia en in 1878 werd zij in dezelfde functie gevraagd door de aankomende nieuwe koningin en latere regentes Emma. Het leidde tot een langdurige vriendschap tussen de koninklijke familie en de familie Hartsen gedurende twee generaties.

Cees Hartsen werd lid van de firma Gebroeders Hartsen, een handelshuis met belangen in Nederlands Indië, een rederij en een assurantiemaatschappij. Samen met zijn schoonvader en anderen kreeg hij de concessie voor het graven van het Noordzeekanaal en de aanleg van een zeehaven. Aanvankelijk woonde hij aan de Keizersgracht in een van zijn ouders geërfd huis, later verhuisde hij naar het deftige Frederiksplein. In 1859 werd hij verkozen tot lid van de Eerste Kamer. Hij vertegenwoordigde de conservatieven, die een partijorganisatie ontbeerden en steunden op handelskringen in Amsterdam en Rotterdam met belangen in Indië. In de politiek steunde hij de politiek van vrijhandel en de gedwongen leveringen aan het gouvernement in Indië, keerde hij zich tegen overheidsingrijpen in de economie en de afschaffing van de doodstraf en pleitte hij voor een beperking van het kiesrecht tot de gegoede burgerij. Hij stemde in 1869 tegen de afschaffing van het dagbladzegel (een belasting op kranten), omdat het ongewenst was dat een groter publiek toegang zou krijgen tot het nieuws. In 1877 werd hij niet herkozen. Toen het eerste christelijke coalitiekabinet-Mackay in april 1888 aantrad, werden de katholieken en protestanten het niet eens over de portefeuille voor Buitenlandse Zaken, waarmee zij vervolgens de conservatief Cees Hartsen belastten. Hij was bepaald geen zwaargewicht en zijn ambtstermijn (tot augustus 1891) was geen politiek succes. Hartsen hield zich voornamelijk bezig met koloniale aangelegenheden, wat hem de bijnaam Koloniale Kees opleverde. Nadat hij in 1890 zijn verzet had opgegeven tegen het heffen van invoerrechten in Congo om de handel in sterke drank en wapens tegen te gaan – tegen zijn principes in en tot afgrijzen van de publieke opinie – was hij aangeschoten wild. Hij keerde niet meer in de landspolitiek terug. Later was hij president-commissaris van het conservatieve *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage*, maar toen de krant niet meer rendeerde, hadden de gefortuneerde commissarissen geen geld over voor een mogelijk partij-orgaan, zodat het werd opgeheven. Cees Hartsen was in Den Haag blijven wonen en had daar van 1893 tot zijn overlijden zitting in de

gemeenteraad. Zijn zomers bracht hij door in Huize Bouwzicht te Hilversum, dat hij in 1872 had laten bouwen. Daar overleed hij op 14 oktober 1895. Hij liet drie kinderen achter, van wie Willem jurist werd, Henriëtte (een niet praktiserende lesbienne) zich levenslang wijdde aan zorg voor gevallen vrouwen en Marie trouwde met de advocaat Theodoor Heemskerk, zoon van de conservatieve minister-president Jan Heemskerk. In 1880 kwam het tot een breuk tussen Cees Hartsen en Theodoor Heemskerk, toen de laatste om carrière-opportunistische redenen het conservatisme verliet en lid werd van de Anti-Revolutionaire Partij van Abraham Kuyper, Hartsen's politieke aartsvijand. Bovendien bekeerde hij zich van remonstrant tot Nederlands hervormd. De verzoening kwam na ruim een jaar tot stand: Heemskerk trouwde alsnog met Marie Hartsen, werd kamerlid, minister en minister-president voor de ARP. Aan het einde van de eeuw was het conservatisme van het politieke toneel verdwenen.

Bronnen:

- Nationaal archief Den Haag, Archief J. Heemskerk Azn. 3.
- Particulier archief A.Y. Krüger, Amsterdam.

Literatuur:

- *Nederland's adelsboek*, 1914.
- M.W. Jurriaanse, *De ministers van Buitenlandse Zaken 1813-1900* (Den Haag, 1974), *in voce*.
- R. Kuiper, "Defensie en buitenlandse politiek", in: Th.B.F.M. Brinkel, J. de Bruijn en A. Postma (red.), *Het kabinet-Mackay. Opstellen over de eerste christelijke coalitie (1888-1891)* (Baarn, 1990) 224-250.
- *Nieuw Nederlandsch Biographisch woordenboek*, VIII, 698.